

BÖLÜM 6

TÜRK ÖZGÜN BASKİRESİM SANATINDA HAYVAN BETİMLEMELERİ

Elif MAMUR YILMAZ³

GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca birbirleriyle iletişim kurma ihtiyacı duymuşlardır. Tarih öncesi dönemde yaşayan insanlar bu amaçla dünyanın bir çok bölgesinde mağara duvarlarına farklı materyalleri kullanarak çeşitli resim ve sembol mesajlar oluşturup bırakmışlardır. Farklı görüntüler halinde betimlenen bu sembol ve resimler tarih sahnesinde ilk sanat örnekleri ve ilk baskı örnekleri olarak kabul edilmektedir. Gözleme dayalı olarak ve son derece gerçekçi biçimde yapılan bu baskı uygulamalarından en çok kullanılanlar arasında hayvan imgesi yer almaktadır. “İlkel mağara resimlerinden günümüz çağdaş sanatına kadar farklı dönemlerde farklı biçimlerde temsil edilen hayvan imgesi, yalnızca doğayı betimleme amacı taşımamış; aynı zamanda mitolojik, sembolik ve kültürel anlamlar da yüklenmiştir” (Berger, 2009).

Baskiresim tarihi boyunca hayvan temsilleri ve hayvanlara yüklenen anlamlar farklı dönemlerde birçok değişim ve dönüşüme uğramıştır. “Bu kapsamda birçok kültür kendi iç dinamiklerini oluşturan dil, değerler, yasalar, simgeler, norm ve kurallar bileşenleri doğrultusunda hayvan imgesini farklı biçimlerde de ele almıştır” (Kılıç, 2022, s.27). Bu bağlamda baskiresim sanatında hayvan imgesi, kimi zaman doğayla iletişim kurma aracı olarak görülmüş, kimi zaman mitolojik ve kültürel anlamları açısından değerlendirilmiş, kimi zaman da iç dünyanın bir yansıması olarak farklı ve özgün anlatım teknikleriyle betimlenmiştir. “Özellikle özgün baskiresim sanatı gibi grafik temelli üretim tekniklerinde bu imgelerin

³ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
elifmamuryilmaz@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9176-4262

muştur. Önceki dönemlerde Batılı sanatçıların ziyaretleri sırasında gözlemlenen ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan hayvan betimlemeleri, özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra sanat eğitimi modernleştirme çabaları, yurtdışına eğitime gönderilen sanatçıların yurda dönüşleri sonrası kurulan ve yenilenen baskıresim atölyeleri, ulusal ve uluslararası sergiler vb. gelişmelerle zenginleşerek geleneksel ve deneysel tekniklerin kullanıldığı özgün anlatım biçimleriyle daha görünür hale gelmiştir.

20. yüzyıldan itibaren kurumsallaşma süreci (İMOGA, sanat galerileri, bienaller, üniversite atölyeleri) baskıresim sanatının görünürlüğünü artırmış; sanatçıların hem bireysel hem de toplumsal kimliklerini hayvan imgeleri üzerinden ifade etmelerine imkân tanımıştır. Bu süreçte, hayvan imgeleri, yalnızca estetik bir unsur değil; insan-hayvan etkileşimini sorgulayan, hayvan hakları ihlallerine dikkat çeken ve doğa tahribatına karşı toplumsal farkındalık oluşturan bir anlatım aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle özgün baskıresimde hayvan imgesinin ele alınışı yalnızca estetik bir arayışla sınırlı kalmayarak kültürel, bireysel duygular, toplumsal gerçeklikler, ekolojik ve etik yönleriyle de sorgulamalara dönüşmektedir. Bu yönüyle baskıresim sanatı, hem sanat tarihi açısından hem de bireysel ve toplumsal bilinç bağlamında değerli bir ifade alanı olarak geleceğe aktarılmaya devam etmektedir. Bu nedenle hayvan imgesinin kronolojik değişimini, biçimsel ve tematik dönüşümlerini incelemek, baskıresim sanatının hem tarihsel hem de çağdaş boyutlarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle konu ile ilgili çalışan sanatçıların desteklenmesi, ilgili eserlerin müze ve galerilerde daha geniş kitlelere ulaştırılması ve sanat eğitimi kurumlarının baskıresim tekniklerinin tanıtımında daha etkin rol üstlenilmesi önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akalan, G. (2000). *Gravür*. Ankara: Kale Seramik Sanat Yayınları.
- Akalan, G. (2003). Türkiye'de özgün baskı resme tarihsel bir bakış; gravür'ün sorunları ve çözüm önerileri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* (8), 130-138.
- Altuğ, E. ve Graf, M. (2018). *Gündüz Gölünü "Kazı Resim"*, İstanbul: Milli Reasürans T.A.Ş.
- Anadolu Üniversitesi Çağdaş Sanatlar Müzesi (2011). *Türkiye'de baskıresme bakmak*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Antmen, A. (2007). *Zamanların belleği Ali Teoman Germaner'in yaşamı ve sanatı*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan, E. ve Yazar, T. (2021). XX. yüzyıl Türk ressamlarının özgün baskı resim çalışmalarında sanatsal özellikler, *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences* 7 (39), 692-704).
- Bal, K. G. (2023). Kent Kültüründe Hayvanlar: İstanbul'da Sokak Hayvanları Üzerine Bir İnceleme, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başkan, S. (2025). 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı ülkesine seyahat: tahayyül ve tasavvur. *Arteoloji Dergisi*, 4 (1), 65-86.
- Bayav, D. (2013). *Geleneksel ve deneysel yönleriyle gravür baskı*, Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.

- Berger, J. (2009). *Hayvanlara niçin bakarız?* (Çev. M. Yüce). Metis Yayınları.
- Ciddi, M. L. (2017). Hoca Ali Rıza'nın sanat anlayışı ve taş baskı resimlerinin sanat eğitimindeki önemi. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)*, 1 (1), 25-30.
- Diğler, M. (2021). Çağdaş Türk Resminde Ergin İnân ve resimlerindeki figüratif anlayış, *Sanat ve İnsan Dergisi*, 5 (1), 294-306
- Edeer, Ş. (2015). Orhan Peker'in resimlerinde lekeci anlatım, *Sanat Tasarım Dergisi*, 61-74.
- Eroğlu, Ö. (2002). *Hayati Misman*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı (1950'den 2000'e)*, 1. Baskı, İstanbul: Bilim Sanat Galerisi,
- Ersöz Uzar, N. S. ve Gül, D. S. (2022). Türkiye'de özgün baskı resim sanatında kuş figürleri. *Kalemişi*, 21, 135-142.
- Gençel, Ö. (2024). 1882-1908 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebinin temsili ve temsil ettikleri, *Sanat Yazıları*, (51), 566-579.
- Giray, K. (2006). *Orhan Peker*, İstanbul: Beşiktaş Belediyesi Beltaş A.Ş. Sanat Yayınları:1.
- Gök, Ö. ve Akçakoca, M. (2025). Yazmacılık: eko-teknolojik ve etik bir kültürel miras. *Journal of Arts*. 8 (1): e2800, 1-11.
- Günergun, F. (2006). Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş, I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri. Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. yaşı anısına. Editör Abdullah Özen. Elazığ s. 185-218
- Gültekin, G. (1992). *Batı anlayışındaki Türk resim sanatı*, Ankara: T.C. Ziraat Bankası Kültür Sanat Etkinlikleri Yayını.
- Hakan, S. (1993). Taş Baskıda Halk Sanatı ve Akademik Sanat (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Kayahan, Z. (2018). Hasan Pekmezci ve sanatı üzerine. *Sanat ve Tasarım Dergisi* (21), 49-50.
- Keskin, İ. (2017). Cumhuriyet Dönemi özgün baskıresmi içinde litografi (taşbaskı) sanatının gelişimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7 (2), 123-145.
- Kılıç, G. A. (2022). Amerika ve Avrupa Baskıresminde Hayvan İmgesi, Sanatta Yeterlik Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Kınık, M. (2014). İbrahim Müteferrika ve Yayımladığı İlk Kitaplar. *Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*, 2(4), 23-40.
- Kitiz, M. (2023). Çağdaş Türk Gravür Sanatında Figüratif Soyutlamalar (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Kurt, İ. ve Mamur Yılmaz, E. (2024). Orhan Peker'in Yapıtlarında Çocuk Hayvan Dostluğu, (Editör: Evren Kavukçu), Plastik Sanatlarda İleri Araştırmalar, içinde (s. 40-53). Afyonkarahisar: Yaz Yayınları.
- Mamur Yılmaz, E. (2024). Günümüz Özgün Baskıresim Sanatında Bir Anlatım Biçimi Olarak Doğa, (Editör: Suna Çetin Yeter), Güzel Sanatlarda Yeni Vizyonlar: Kavramlar-Kuramlar- Uygulamalar, içinde (s. 4-28). İzmir: Duvar Yayınları
- Mefa, A. (2022). 1950 Sonrası Türk Özgün Baskı Sanatının Gelişimi ve Süleyman Saim Tekcan'ın Baskı Örneklerinin İncelenmesi, (Sanatta Yeterlik Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Kastamonu
- Özsezgin, K. ve Ashier, M. (1989). *Başlangıcından bugüne Çağdaş Türk Sanatı tarihi*. (Cilt:4), İstanbul: Tıglat Yayınları.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage Publications.
- Sevgen Abacı, H. (2018). Baskı resimde anlatımcı ifadeciliği ile Güler Akalan, *Ulakbilge*, 6 (25), 63-75
- Şahin, S. (2019). Mustafa Ashier'in yüksek baskıresimleri üzerine bir analiz, *Ulakbilge*, 7 (32), 63-84
- Tansuğ, S. (1990). *Türk resminde yeni dönem*, 2. Basım, Ankara: Remzi Kitabevi
- Topsakal, P. (2022). 1980 Sonrasında Türkiye'de Baskıresim ve Sorunları Üzerine Bir İnceleme, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Ünal, E. (2009). 1940 Sonrası Amerikan Baskıresminde Protest Tavrı. (Sanatta Yeterlik Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı, İzmir.

Güzel Sanatlar Alanında Güncel Araştırmalar

- Yavuz, F. (2022). 1970'li Yıllar Sürecindeki Türkiye'de Baskı Sanatlarında Figüratif ve Soyut İmgeler, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Yazgaç, P. (2018). Turgut Zaim'in resimlerinde; Anadolu folklorü ve yörük yaşamı üzerine bir değerlendirme, *İdil Sanat Dergisi*, 7 (48), 1031-1041).
- Yenilir, T. (2017). Thomas Allon ve Osmanlı Dünyasını Yansıtan Eserleri. (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (2. Basım). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- <http://www.atillaatar.com/ilk-calismalar.asp>
- <https://artam.com>
- <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu>
- <https://marsmezat.com/en/product/8575100/hasan-pekmeczi>
- <https://mx.pinterest.com>
- <https://tr.wikipedia.org>
- <https://www.ankaraantikacilik.com>
- <https://www.artnet.com/artists/ercument-kalmik/abstract-composition>
- <https://www.imoga.org/tr/collection/artists>
- <https://www.rahmiyuboglu.com>.
- www.galerisoyut.com.tr